

по 1 ноября 1898 года // Волинские епархиальные ведомости. – 1899. – Приложения к № 11-21 (в соавторстве с Н. Бурчак-Абрамовичем); Краткое описание предметов древности, пожертвованных в Волинское епархиальное древлехранилище по июль 1893 года // Волинские епархиальные ведомости. – 1893. – Часть неоф. – № 29-32, 35; Очерки из истории быта монастырских крестьян на Волини в XVII-XVIII вв. // Труды Общества исследователей Волини. – Житомир, 1910. – Т. 3. – С. 1-112; Социнианское движение на Волини в XVI-XVII вв. // Волинские епархиальные ведомости. – 1894. – Часть неоф. – № 25. – С. 709-717.

Література: Гаврилюк С. В. Історичне пам'ятникознавство Волині, Холмщини і Підляшшя (XIX – початок XX ст.). – Луцьк, 2008. – С. 17, 28, 31, 32, 35, 5 та ін.

Микола Манько

Франко Іван
(* 27.08.1856, с. Нагуєвичі –
† 28.05.1916, м. Львів)

Великий український письменник, поет, учений. У низці творів Ф. знайшли відображення наукові зацікавлення Острогом, його історією, зокрема князями Острозькими, особливо князем *В.-К. Острозьким*, письменниками ОА та їх видань. Пам'ятки письменства, пов'язані з Острогом, привертати пильну увагу Ф. з 80-х рр. XIX століття. Насамперед це твори *Івана Вишенського*. Із циклу праць Ф. про *Вишенського* виділяються “Сочинения Ивана Вишенского. Книжка” (1889) (Зібр. тв. в 50 томах. – Т. 27 – далі зазначено номер тому в дужках) “Іван Вишенский і його твори (1895) (Т. 30), “Вишенский – писатель XVI в.” (1892), “Іван Вишенський, його час і письменницька діяльність” (Т. 28), “Новий причинок для студій над Іваном Вишенським” (1900) (Т. 32), “Иоанн Вишенский (новые данные для оценки его литературной и общественной деятельности)” (1911) (Т. 27). У працях, що стосуються Берестейського церковного со-

бору та Берестейської унії, зокрема “Дві унії. Образок з історії Русі при кінці XVI віку”, вперше надрукованих у Чернівцях в 1890 (Т. 46. – Кн. I), Ф. відзначив позиції князя *В.-К. Острозького* щодо Люблінської унії: “князь Острозький і другі князі... сильно опиралися унії Люблінській”, але “швидко вимерли”. Відзначив роль князя *В.-К. Острозького*, якого називає “славний князь, у просвіті”, культурному відродженні, фундації ОА: “Він то зрозумів, що без просвіти Русь не може двинутись з упадку, і православ'є не може остатись перед напором латинства. І ось він великим коштом завів у своїм місті Острозі вищу школу, або, як тоді звали, “академію”.

Іван Франко

Ф. поіменно зупинився на когорті видатних діячів культури й науки, які працювали в Острозі в часи князя *В.-К. Острозького*. “Він запросив до її (академії – ред.) ведення

славного грецького ученого Кирила Лукаріса, що опісля був патріархом константинопольським. Побіч нього працювали як учителі при тій школі також розумні й учені русини. Герасим Смотрицький, отець славного Мелетія Смотрицького, і галичанин Іван Княгиницький, пізніший монах Іов, основатель Скиту Манявського”. Ф. відзначав значення Острозької друкарні, в якій видано “багато дуже гарних книжок для науки народу і для оборони православ’я”. Ф. відзначив, що “крім книг церковних почали русини видавати й книги в обороні своєї віри”, зокрема *Г. Смотрицький* “видав в Острозі дуже гарну книжечку” “Ключ царства небесного” в обороні старого календаря та “Клірик Острозький”, Василь Суразький видав також в Острозі написану “Книжицу о единой истинной вере”.

У 1895 р. в 6-му томі Записок Наукового товариства ім. Т. Шевченка в статті “Бібліографічна рідкість”, Ф. подав інформацію про невідому книгу “Життє Марії Єгипетскія”. Тут же він перерахував усі відомі йому 22 книги, що вийшли з *Острозької друкарні* в 1580-1612 роках. Ф. неодноразово звертався до *Острозької Біблії*, називав її “прекрасною книгою”. Особливо важлива стаття Ф. “Причинок до студій над Острозькою Біблією”, надрукована у 80-му томі Записок Наукового товариства ім. Т. Шевченка (1907). Ось як він характеризує значення цього видання: “Заходами князя Острозького видана була в 1580-1581 рр. в Острозі перша повна Біблія в перекладі на церковнослов’янську мову. До того не мав православний слов’янський світ повного перекладу Біблії. Щоправда, ще в добу Кирила і Мефодія були перекладені окремі біблійні книги”. Основну увагу у цій розвідці Ф. звернув на якість і адекватність перекладу Книги Ездри в *Острозькій Біблії* з Геннадієвого кодексу 1499 р., привезеного з Росії *М. Б. Гарабурдою*. Ф. дійшов висновку, що переклад цієї частини тексту *Острозької Біблії* “нижче всякої критики...,

перекладений механічно, дуже часто не розуміючи його значення...”. Ф. зазначив, що проведений ним аналіз свідчить про дві недоречності: “недотепний латинський переклад грецького тексту і недотепний переклад латинського тексту на церковну мову, доканий механічно, а часто і зовсім недоречно в Новгороді і непоправлений в Острозі...”

Ф. постає як дослідник-текстолог і археограф, демонструючи свою незалежність від історичних стереотипів і традицій некритичного ставлення до стародруків. Про постійну увагу Ф. до *Острозької Біблії* та еволюцію його оцінок щодо неї свідчить його стаття “Сучасні досліди над Святим Письмом” (1908). Ф. відзначив біблійні тексти на ближчій народу мові у виданні *Г. Скорини* (1519) та Пересопницькому Євангелії (1556-1561). Щодо *Острозької Біблії* висловив думку: “...більш консервативне становище в тім біблійнім русі зайняв Костянтин Острозький, що видав справді повну “Біблію”, але мертвою церковно-слов’янською мовою”. Це відрізнялось від його попередніх оцінок цього видання.

Ф. сприяв популяризації документальних джерел з історії Острога і князів *Острозьких*, зокрема використав документи про князя Іллю Острозького, Беату Костелецьку і їх доньку *Гальику Острозьку*. У 1912 р. в додатку до часопису “Учитель” Ф. опублікував статтю “Шість записів князя Іллі Костянтиновича Острозького з р.1535-1540” на основі документального збірника “Archiwum Sanguszków” (Lwów, 1890. – Т. 4. – S. 1535-1547). Звернення його до цих документів мало за мету, “аби зробити приступною нашій ширшій громаді пам’ятку життя та діяльності одного з членів значного руського роду Острозьких”, батька славнозвісної княжни *Гальики*. Ф. відзначив глибоко трагічну історію *Гальики Острозької*, підкреслив, що “рід князів Острозьких відіграв дуже важливу роль в історії Південної

Русі та історії Польщі XV-XVI в.», а князь *В.-К. Острозький*” був одним із головних двигачів національного життя... оснував між іншим руську академію та друкарню в Острозі”.

У рецензії (1899) на I том каталога “Описание документов архива западно-русских униатских митрополитов 1470-1700” (Т. 47) Ф. звернув “увагу на 2. 262 – детальний опис (без початку) маєностей князів Острозьких, зладжений 1603 р.», де зазначені будинки ОА і друкарні в Острозі, а також документи про Максима (*Мелетія*) *Смотрицького* і *Захарія Копистенського*, автора “*Палінодії*”. Перу Ф. належить також розвідка про твір П. Житецького “*Острозька трагедія*” (1639), опублікована в Записках Наукового товариства ім. Т. Шевченка в 1903 році.

Твори: Дві унії. Образок з історії Русі при кінці XVI віку // Збір. тв. у 50-ти т. – Київ, 1985. – Т. 46. – Кн. 1. – С. 583-588; Іван Вишенський і його твори // Там само. – Київ, 1981. – Т. 30. – С. 7-211; Причинок до студій над Острозькою Біблією // Там само. – Київ, 1982. – Т. 37. – С. 388-404; Сучасні досліди над святим письмом // Там само. – Київ, 1983. – Т. 38. – С. 493-495; Шість записів князя Іллі Костянтиновича Острозького з р. 1535-1540 // Там само. – Київ, 1983. – Т. 39. – С. 144-160 (Рец. на кн.:) Описание документов архива западно-русских митрополитов // Там само. – Киев, 1986. – Т. 47. – С. 158-167 та ін. щодо Острога.

Література: Ковальський М. П. Іван Франко – джерелознавець та археограф // Іван Франко і світова культура: Матеріали міжнародного симпозіуму ЮНЕСКО (Львів, 11-13 вересня 1986 р.): У 3-х книгах. – Київ, 1990. – Кн. 2. – С. 125-128; Його ж. И. Франко как источниковед и археограф // Иван Франко и мировая культура: Тезисы докладов Международного симпозіума (Львов, 11-15 сентября 1986 г.) // Иван Франко та світова культура: Тези доповідей міжнародного симпозіуму (Львів, 11-15 вересня 1986 р.). – Київ, 1986. – С. 183-184; Його ж. Острогіана Івана Франка (Острог та його письмові історичні пам’ятки XV-XVII ст. у творчій спадщині великого Каменяра) // Матеріали VI Острозької наук.-краєз. конф. “Остріг на порозі 900-річчя”. 1995. – Острог, 1995. – С. 92-97.

Микола Ковальський

Фундації Острозької академії

Перший з відомих записів на ОА зробила *Гальшка Острозька*. Передаючи заповітом від 16.03.1579 р. маєності дядькові *В.-К. Острозькому* та його синам, вона згадала своє надання “на шпитал и академію вострозскую, на манастырь св[я]т[о]го Сп[а]са недалеко Луцка над рекою Стыром и на сели Дорогыню шест тысячей грошей личбы литовской”. Пов’язання фундації навчального закладу зі шпиталем та монастирем для Речі Посполитої була звичною практикою. Так, у Кракові була досить відомою католицька “шпитальна школа” при монастирі Св. Духа. У тогочасних українських умовах така форма фундації школи разом із благодійною установою на майбутнє мала вберегти її від утисків з боку радикальних католицьких світських та церковних кіл.

Села Доросинь (із присілками Княж, Немир) та Чернчиці, де розташовувався Святоспаський монастир, фігурують у документах останньої чверті XVI – першої чверті XVII століття. Орендарями сіл у них виступають О. Волович, С. Граєвський, К. Клодницький, Я. Клодницький, С. Харлинський, Щ. Харлинський, М. Князький, Ф. Князький, Т. Зик, С. Добринський, В. Деревинський, Я. Прилепський, М. Глембоцький. У виявлених матеріалах жодного разу не згадано шпиталь, академія чи їх фундація. Правдоподібно, *В.-К. Острозький* ці гроші перевів на Суразькі володіння. 14 лютого 1585 року князь передав на острозький шпиталь і його Святотроїцький храм власним коштом придбані маєності: замок і місто Сураж, села Сураж, Турову, Оношковці, Ходаки, Перші і Другі Зіньки, Ізерну, двір і село Тетерівку. В шпиталі мали право перебувати лише православні, патронат над ним обійняли православний луцько-острозький єпископ *Кирило Терлецький* та *Олександр*, єдиний православний син князя. Академія в документі за-